

عرفانه رهگذر، کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشگاه هنر
e_rahgozar84@yahoo.com

یویان شهابیان، دکتری شهرسازی، استادیار گروه شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز
shahabian@iauctb.ac.ir

پیوند محیط خلاق با شهر

چکیده: شهروند منبع حیاتی هر شهر به شمار می‌آید. در عصر ما استعدادها، خواست‌ها، انگیزه‌ها، رویاها و خلاقیت شهروندان به تدریج جای مزیت‌های سنتی شهرها مانند موقعیت مکانی، منابع طبیعی و نزدیکی به بازارها را می‌گیرد. خلاقیت کسانی که در یک شهر زندگی می‌کنند یا امور آن را در دست دارند، متضمن موفقیت آن شهر در دنیای آینده است. با بزرگ و پیچیده‌تر شدن شهرها و پدیدار شدن چالش‌های مدیریت شهری، شهرها به تدریج به آزمایشگاه‌های تولید انواع راه حل فناورانه، مفهومی و اجتماعی برای مسایل ناشی از رشد تبدیل می‌شوند.

دانشگاه به عنوان مکانی برای ظهور و بروز ایده‌های نوین و گشایش دریچه‌های علم و هنر، پرورش دهنده طبقه خلاق جامعه محسوب می‌شود و از این رو می‌تواند در روند ارتقای خلاقیت جامعه تأثیرات عمیقی داشته باشد. در بسیاری از کشورهای توسعه یافته به دلیل نفوذپذیری نسبتاً مناسب لبه‌های دانشگاه، رابطه مؤثری میان دانشگاه و مردم شهر برقرار است و عرصه دانشگاه به عنوان فضای شهری توانسته محل رویارویی دانشجویان علوم مختلف و مردم شهر باشد، تأثیر ضمنی اما عمیقی بر غنی‌سازی زمان گذران اوقات روزمره مردم بگذارد و نقش پرورش دهنده روح خلاقیت را در مردم ایفا کند.

این مقاله به دنبال آن است ضمن بررسی مفاهیم مرتبط با رویکرد شهر خلاق، با بررسی چند تجربه موفق جهانی در زمینه استفاده از فضاهای باز و عرصه محیط‌های دانشگاهی در پرورش خلاقیت، لزوم توجه جدی به این موضوع را در راستای افزایش بهره‌گیری از فضاها دارای پتانسیل ارتقای خلاقیت و توسعه شهرهای کشور مورد تأکید و بررسی قرار دهد.

واژگان کلیدی: شهر خلاق، محیط خلاق، فضای شهری، عرصه عمومی دانشگاه.

مقدمه

در تمام اشکال آن مورد تشویق قرار می‌گیرد. مردم می‌توانند در زندگی روزمره خود از فعالیت‌های خلاق لذت ببرند. هنر به عنوان یکی از ضرورت‌های آموزشی مطرح است و خلاقیت به عنوان یک مهارت ارزشمند در عصر اطلاعات به رسمیت شناخته می‌شود و هنر نه تنها به دلیل نقش مهمش در اقتصاد بلکه به دلیل منافع معنوی، فکری و اجتماعی خود با ارزش محسوب می‌شود (داکسبری، ۱۳۸۹: ۷۶).

خلاقیت یک اصل اساسی برای انسان بودن و یک منبع حیاتی برای فرد، جامعه و حیات علم اقتصاد است. جوامع خلاق پر جنب و جوش و دارای اماکن انسانی، پرورش دهنده رشد فردی، درخشان در پیشرفت‌های فرهنگی و تکنولوژیکی، تولیدکننده شغل و ثروت و پذیرای تنوع شیوه زندگی و فرهنگ هستند (CCTF, 2008: 4).

در شهر خلاق گرچه هنرمندان و فعالان در اقتصاد خلاق نقش مهمی را ایفا می‌کنند، اما تنها منشأ خلاقیت محسوب نمی‌شوند. خلاقیت می‌تواند از هر منبع و از سوی هر شخصی (که به مسایل به شکلی مبتکرانه پرداخته است) باشد؛ مددکار، تاجر، دانشمند و یا کارمند دولت. این دیدگاه از نهادینه شدن فرهنگ خلاقیت در چگونگی عملکرد ذی‌نفعان شهری دفاع می‌کند. به این ترتیب با تشویق قانونی کردن استفاده از خلاقیت و تصور در عرصه‌های عمومی، خصوصی و اجتماع محلی، بانک ایده‌های ممکن و راه‌حل‌های بالقوه برای هر مشکل شهری گسترده‌تر و پربارتر خواهد شد (داکسبری، ۱۳۸۹: ۷۶).

شهر خلاق یک مجتمع شهری را توصیف می‌کند که فعالیت‌های فرهنگی بخش‌های مختلف آن، یکی از مؤلفه‌های اقتصاد شهر و کارکرد اجتماعی آن را تشکیل می‌دهد. چنین شهرهایی بر مبنای یک زیرساخت فرهنگی و اجتماعی محکم بنا می‌شوند و به واسطه تسهیلات و امکانات فرهنگی ممتازشان، مرکز نقل اشتغال خلاق و سرمایه‌گذاری‌ها را به سمت خود جلب می‌کنند.

«چارلز لندری» در کار ارزشمندش بر روی مفهوم شهر خلاق، معتقد است شهرها یک منبع حیاتی دارند و آن مردمشان است. در شهرهای مدرن، خلاقیت را باید جایگزینی برای

واژه خلاقیت در لغت‌نامه دهخدا خلق کردن، آفریدن و به وجود آوردن معنا شده است. خلاقیت در ساده‌ترین سطح به معنای پدید آوردن چیزی است که قبلاً وجود نداشته است. خلاقیت محصولی از ایده‌های جدید تخیلی است که شامل نوآوری رادیکال و یا راه‌حلی برای یک مشکل و همچنین یک فرمول رادیکال از مشکلات است (Sefertzi, 2000: 2). در واقع خلاقیت یعنی به‌کارگیری توانایی‌های ذهنی برای ایجاد یا تبلور یک فکر یا مفهوم جدید که برخی نیز آن را به ترکیب ایده‌ها یا ایجاد پیوستگی بین ایده‌ها تعبیر کرده‌اند (سیف، ۱۳۸۹: ۹).

هیچ تعریف ساده‌ای وجود ندارد که همه ابعاد این پدیده شگفت را در برگیرد. حتی در حوزه روان‌شناسی جایی که درباره خلاقیت فردی به تفصیل مطالعه می‌شود، در این مورد که خلاقیت یک ویژگی ذاتی است یا فرایندی که ایده‌های اصیل و ناب از طریق آن تولید می‌شود، اتفاق نظری وجود ندارد. از این رو تنها کاری که در این زمینه می‌توان انجام داد، تبیین ویژگی‌های خلاقیت در عرصه‌های مختلف تلاش بشر است (کی‌قبادی، فخرایی، علوی و زواری، ۱۳۸۷: ۱۹ و ۲۰).

بر این اساس خلاقیت را می‌توان از سه جنبه هنری، علمی و اقتصادی شناسایی کرد:

- **خلاقیت هنری:** متضمن تخیل و توانایی آفرینش ایده‌های بدیع و روش‌های تازه برای تفسیر جهان در قالب متن، صدا و تصویر است.

- **خلاقیت علمی:** متضمن کنجکاوی و تشنگی برای تجربه و پی‌ریزی روابط جدید در حل مسئله.
- **خلاقیت اقتصادی:** فرایندی پویاست که به نوآوری در فناوری، شیوه‌های کسب و کار، بازاربایی و غیره می‌انجامد و پیوند نزدیکی با دستیابی به "فرصت‌های رقابتی" در اقتصاد دارد.

شهر خلاق

شهری است که به دلیل اهمیت زیبایی‌شناختی و توانایی آن برای پرورش قوه ادراک و ارتباطات مورد احترام است؛ جایی که تنوع فرهنگی غنیمت شمرده شده و بیان خلاقیت

در عصر تغییرات سریع و بنیادین، همه نهاد‌های حاضر در یک شهر باید مخترعانه‌تر رفتار کنند و برای غلبه بر چالش‌ها متحد شوند. در غیر این صورت، شهر محکوم به فنا خواهد بود (کی‌قبادی و دیگران، ۱۳۸۷: ۴۰).

چشم‌انداز شهر خلاق

چشم‌انداز خلاق بر منفعتی فراتر از هزینه تأکید می‌کند؛ زیرا خلاقیت گزاره ارزشی است که از ارزش به عنوان اهرم نفوذ استفاده و روشن‌بینانه خطرات نوآوری را مدیریت می‌کند تا در سرمایه‌گذاری، بازگشتی (returns) دست‌نیافتنی تولید کند. نتایج حاصل از سیاست‌ها، تعاملات یا پروژه‌های خلاق می‌تواند در ارزش‌های مالکیتی و دارایی‌های کلان‌تر و درآمدهای بالاتر، کیفیت مکان غنی‌تر و فرایندها و فناوری‌های هوشمندتر و پایدارتر و از نتایج و شیوه‌های اجتماعی فراگیرتر مورد ارزیابی قرار گیرد. در حالی که چشم‌انداز منفعت‌طلبانه بر پایه کنترل هزینه، پتانسیل بازگشت سرمایه و

چشم‌انداز منفعت‌طلبانه	چشم‌انداز شهر خلاق
افزایش دلای مالیاتی	ایجاد ضرورت زیبا و زیبایی ضروری
هزینه	منفعت
عملکرد	فرم همسو با عملکرد
عام و قابل پیش‌بینی	اصیل و بی‌همتا
کاربرد	خروجی‌ها
تشابه	ناهمگونی
امنیت تضمین شده	خطرپذیری برنامه‌ریزی شده
سادگی	پیچیدگی
پیوستگی مشابه	جشن گرفتن تنوع
تأثیر فضا	کیفیت مکان
هزینه احداث	برگشت منفعت در طول چرخه عمر
رابطه‌ای و فرمول‌وار	هنری
دریافت بر اساس انتظارات	تازگی در تجربیات
کاهش هزینه	اضافه کردن ارزش
مانند مکان‌های دیگر	منحصر برای همین مکان
انجام هدف و به حداقل رساندن نگهداری	افزایش سرمایه‌گذاری اجتماعی زیست‌محیطی و فرهنگی
نتایج فوری	تغییرات بلندمدت
تکرار	نوآوری
سیستم صلب	بوم‌شناسی
آسودگی	تجربه
سازمان	فرهنگ
رشد	توسعه
جدایی	اتحاد و هماهنگی
مصرف‌گرایی	شرایط‌سنجی

جدول ۱. مقایسه ویژگی‌های چشم‌انداز شهر خلاق و چشم‌انداز منفعت‌طلبانه. مأخذ: Baeker & Others, 2008: 18

منابع طبیعی بومی و دسترسی به بازار تلقی کرد. او خاطر نشان می‌کند "امروزه بسیاری از شهرهای جهان با دوره‌های گذاری روبه رو هستند که عمدتاً ناشی از نیروی جهانی شدن است. این گذارها از منطقه‌ای به منطقه دیگر متفاوت است. در مناطقی مثل آسیا شهرها در حال رشدند، حال آن‌که در مناطق دیگری مثل اروپا صنایع قدیمی نابود می‌شوند و ارزش افزوده در شهرها به ندرت از طریق ساخت و تولید صنعتی (کارخانه‌ای) و بیشتر از طریق سرمایه معنوی و فرهنگی (مالکیت معنوی) به دست می‌آید که در محصولات، فرایندها و خدمات تجلی پیدا می‌کند" (کی‌قبادی و دیگران، ۱۳۸۷: ۳۷).

شهرهای خلاق پتانسیل خلاقیتشان را در راه‌های مختلف به کار می‌گیرند. برخی شهرها به عنوان مکانی برای خلق «تجربه‌های فرهنگی» ساکنان و بازدیدکنندگان عمل می‌کنند. این کار از طریق نمایش و عرضه میراث فرهنگی یا از طریق فعالیت‌های فرهنگی در زمینه هنرهای نمایشی و تجسمی انجام می‌شود. برخی دیگر مثل بیروت، ادینبورگ و سالزبرگ جشنواره‌هایی برپا می‌کنند که به هویت کل شهر شکل می‌بخشند. برخی نیز به دنبال صنایع رسانه‌ای و فرهنگی گسترده‌تر هستند تا شغل و درآمد ایجاد کنند و به عنوان مراکزی برای رشد منطقه‌ای و شهری عمل کنند. در موارد دیگر، با نگرش به ظرفیت‌های هنری و فرهنگی شهر، یک نقش ویژه و برتر برای عنصر فرهنگ در شهر قابل می‌شوند که ضمن تقویت هویت فرهنگی شهر و ارتقای انسجام اجتماعی آن، قابلیت‌های زیستی شهر به عنوان جایی برای زندگی نیز بهبود پیدا می‌کند.

کی‌قبادی و دیگران (۱۳۸۷: ۴۰) شهر خلاق را از چهار منظر مورد بررسی قرار می‌دهند:

۱. زیرساخت‌های هنری و فرهنگی

کانون اغلب استراتژی‌ها و برنامه‌های شهرهای یادشده برای تبدیل به شهرهای خلاق، تحکیم و تقویت کالبد هنری و فرهنگی، مانند پشتیبانی از هنر و هنرمندان و زیرساخت‌های نهادی مورد نیاز است.

۲. اقتصاد خلاق

تقویت صنایع خلاق یا اقتصاد خلاق روز به روز مورد تأکید بیشتر مسئولان شهرها قرار می‌گیرد؛ چرا که سکویی برای توسعه اقتصاد و یا حتی کلیت شهر به شمار می‌رود. در کانون این نگرش، سه عنصر کلیدی وجود دارد: میراث فرهنگی و هنری، صنایع تفریحی و رسانه‌ای، و آرایه خدمات خلاق به کسب و کار. این خدمات، مهم‌ترین عنصر اقتصاد خلاق است، چراکه می‌تواند هر خدمت یا محصولی را صاحب ارزش کند. به ویژه طراحی، تبلیغات و تفریح، پشوران‌های نوآوری در پیکره اقتصاد به شمار می‌روند و «اقتصاد خلاق» را شکل می‌دهند.

۳. شهر خلاق از منظر حضور طبقه خلاق

«ریچارد فلوریدا» که مبدع مفهوم «طبقه خلاق» است، نگاه خود را به نقش خلاق افراد در عصر خلاقیت سوق می‌دهد. وی معتقد است دیگر مانند گذشته بنیان‌های اقتصاد جوامع بر شرکت‌ها و مؤسسات بزرگ استوار نیست و در مقابل نقش افراد در اقتصاد پررنگ‌تر می‌شود. به اعتقاد فلوریدا، امروز شهرها علاوه بر فضای مناسب برای کسب و کار، به فضای مناسب برای افراد نیز نیاز دارند.

فلوریدا در مطالعات خود شاخص‌هایی برای سنجش جذابیت شهر برای جلب و سکونت افراد خلاق تعریف کرده است. البته جذب افراد خود به خود جذب شرکت‌ها را در پی خواهد داشت. هنرمندان، هستهٔ کانونی طبقه خلاق را تشکیل می‌دهند و مهم‌تر از آن، دانشمندان در کنارشان قرار می‌گیرند. با این حساب، تعریف سوم از شهر خلاق گسترده‌تر از دو تعریف پیشین است. طبق این تعریف، شهرهای خلاق همواره برای جلب، نگهداری و رشد شهروندان خلاق با یکدیگر رقابت می‌کنند. مشابه الگوی «دره سیلیکون» در آمریکا، فاکتورهایی مانند حمل و نقل هوایی، امکانات تحقیق، سرمایه‌گذاری خطرپذیر و خوشه‌های تولید می‌تواند به رقابت‌پذیری شهرهای خلاق کمک کند. شهرهایی که در اقتصاد نوین موفق شمرده می‌شوند متنوع‌ترین، منعطف‌ترین و هنری‌ترین شهرهای دنیا هستند. شهرهایی که در فناوری برتر سرمایه‌گذاری هنگفتی می‌کنند، اما به ایجاد آمیزه‌ای از تجربیات فرهنگی توجه ندارند، در بلندمدت از رقیب عقب می‌مانند.

۴. ترویج فرهنگ خلاقیت

خلاقیت کسانی که در یک شهر زندگی می‌کنند یا امور آن را در دست دارند، متضمن موفقیت آن شهر در دنیای آینده است. با بزرگ شدن و پیچیده‌تر شدن شهرها و پدیدار شدن چالش‌های مدیریت شهری، شهرها به تدریج به لابراتوارهای تولید انواع راه حل فناورانه، مفهومی و اجتماعی برای مسایل ناشی از رشد تبدیل می‌شوند (Landry, 2000: xiii). سه تعریفی که آنها را مرور کردیم به نوبه خود ارزشمند هستند، اما نمی‌توانند آن‌طور که باید و شاید بار معنایی مفهوم «شهر خلاق» را منتقل کنند. شهر خلاق، چیزی فراتر از اقتصاد خلاق یا مردمان خلاق است. شهر خلاق، شهر را نظام یکپارچه‌ای از سازمان‌ها و نهادهای مختلف و ملغمه‌ای از فرهنگ‌ها در بخش دولتی و خصوصی می‌داند. از این منظر

خطرات و منافع خارج سیستمی را کاهش می‌دهد (Baeker, et al, 2008: 18). بر اساس آنچه ذکر شد مزایای به کارگیری رویکرد خلاق در تدوین چشم‌انداز به جای استفاده از رویکرد منفعت‌طلبانه مشخص می‌شود. بدون شک برنامه‌ریزی برای فضاهای باز مراکز دانشگاهی نیز چنانچه با رویکرد شهر خلاق انجام پذیرد می‌تواند چشم‌انداز به مراتب بهتری را به همراه داشته باشد. در ادامه دستاوردهای استفاده از این رویکرد در برنامه‌ریزی عرصه‌های فضاهای باز دانشگاهی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

جلب طبقه خلاق و ترویج فرهنگ خلاقیت در عرصه فضاهای عمومی دانشگاه

در تعریف شهر خلاق چهار منظر زیرساخت‌های هنری و فرهنگی، اقتصاد خلاق، حضور طبقه خلاق و ترویج فرهنگ خلاقیت مورد بررسی قرار گرفت.

عرصه فضاهای باز دانشگاهی محیطی را فراهم می‌سازند که از هر چهار منظر فوق قابل بررسی و تأمل است اما این مقاله توجه خود را بر روی اثربخشی استفاده از عرصه‌های فضاهای عمومی دانشگاهی در فراهم کردن حضور طبقه خلاق و همچنین ترویج فرهنگ خلاقیت متمرکز کرده است.

فلوریدا ایده طبقه خلاق را چنین بیان می‌کند:

شاخصه متمایزکننده طبقه خلاق، درگیر شدن این گروه با کاری است که عملکردش "خلق فرم‌های جدید معنادار است". فلوریدا طبقه فوق خلاق را معرفی می‌کند که این طبقه جدید عبارتند از دانشمندان و مهندسان، اساتید دانشگاه، شاعران و نویسندگان، هنرمندان، بازیگران، طراحان و معماران و همچنین رهبر فکری جامعه مدرن شامل نویسندگان، ویراستارها، کارکنان فرهنگی و محققان علمی، تحلیل‌گران و دیگر نظریه‌پردازان. علاوه بر این مشاغل، طبقه خلاق هر صاحب شغلی که دارای تخصص و مهارت خلاقانه در حوزه کاری خود باشد را شامل می‌شود (Ibid).

علاوه بر این نسل بشر خلاق است، اما تنها ۳۰٪ از مردم آنقدر خوش شانس هستند که می‌توانند از این قدرت خلاقیت در کارشان بهره ببرند (Florida, 2005: 8). آنچه از تئوری طبقه خلاق فلوریدا دریافت می‌شود این است که دانشگاه به عنوان پرورش‌دهنده استعدادها و مهارت‌ها در زمینه تخصص‌های نظری و عملی و حرف‌گوناگون محلی برای گردهمایی طبقه خلاق جامعه محسوب می‌شود. ایده جامعه‌ای با هدف یادگیری که دارای مکان‌هایی برای تبادل افکار در یک ساختار فرمایشی است، از ابداعات آمریکا بود (http://www.pps.org). دانشگاه‌ها دارای ارزشمند شهرها هستند. دانشگاه مکان گردهمایی افرادی است که استعداد و نیروی فکری خلاق جامعه به شمار می‌روند (Yang & Hua, 2008: 1).

عرصه دانشگاه یک سامانه هم وزن با ساختمان‌ها و زیرساخت است که از زندگی هرروزه صدها الی هزاران نفر از دانشجویان، استادان و کارکنان حمایت می‌کند (Ibid: 2). عرصه دانشگاه می‌تواند با ارائه راه‌های زیادی برای مردم یک حس اصیل از جامعه (community) ایجاد کند و باعث برقراری تعامل میان مردم در فضاهای بین ساختمان‌ها شود (تصویر ۱). برای خلق چنین تعاملاتی، لازم است عرصه دانشگاه تأمین‌کننده طیفی از فعالیت‌ها و فضاهای عمومی باشد که یکدیگر را پشتیبانی می‌کنند؛ همانند نیازهای احساسی و اجتماعی مردمی که آنجا کار و زندگی می‌کنند. موفق‌ترین عرصه‌های دانشگاهی همان اندازه به رویارویی با این نیازها می‌اندیشند که به توسعه امکانات توجه دارند (http://www.pps.org)، (نمودار ۱).

سایت pps (Project for Public Space) معتقد است درون هر عرصه دانشگاهی حداقل باید ده مکان فعال وجود داشته باشد تا بتواند مردم را جذب کند. این سایت این ایده را "قدرت ۱۰" نامیده است. یعنی در هر مکانی حداقل باید ۱۰ چیز برای انجام وجود داشته باشد، مانند انتظار، ملاقات، خوردن، خواندن، بازی کردن و... چنین مکان‌هایی پل ارتباطی میان جوامع متنوع بیرون عرصه و درون عرصه دانشگاه هستند و اگر بتوانند ترکیبی از امکانات رفاهی و تسهیلات فرهنگی، خرده‌فروشی، آموزشی، خصوصی و عمومی را تأمین کنند، می‌توانند جهت گرد هم آوردن مردم، زندگی محلی و یا مناظرات دانشگاهی برنامه‌ریزی شوند (Ibid).

نمودار ۱: عرصه عمومی دانشگاه، بستری برای تحقق خلاقیت عمومی، مأخذ:

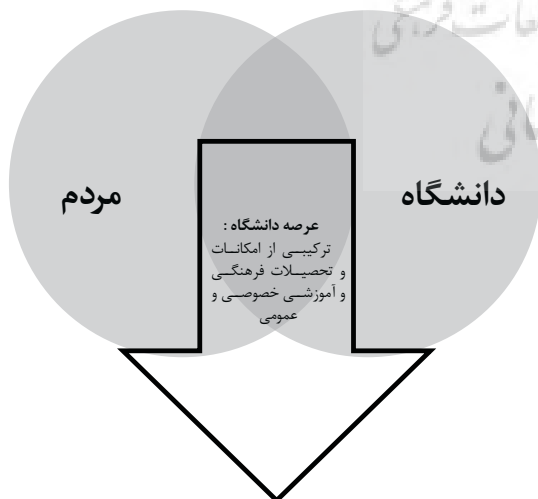
نگارندگان.

Chart 1. University open space, Context for the realization of public innovation, Source: Authors.

تصویر ۲: دورنمای دانشگاه لیورپول هوب، مأخذ: http://www.designstudier.no Pic2. Liverpool Hope University landscape, Source: http://www.designstudier.no.

تصویر ۲
Pic 2

پل ارتباطی میان جوامع متنوع بیرون عرصه و درون عرصه دانشگاه

تصویر ۳: عرصه عمومی
 دانشگاه ییل، مأخذ:
<http://architectsandartisans.com>
 Pic3.YaleUniversity Campus,
 Source:<http://architectsandartisans.com>

پرتال جامع علوم انسانی
 شرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تصویر ۱: طرح توسعه
 دانشگاه نیویورک با تأکید
 پیوند فضای شهری با عرصه
 عمومی دانشگاه. مأخذ:
www.rew-online.com
 Pic 1: New York University
 expansion plan with an
 emphasis in urban area
 link the University public
 space. Source: www.rew-online.com

تصویر ۳
 Pic 3

در یکی از جلسات مجلس آمریکا (American Assembly)، نقش گسترده و عمومی آموزش عالی در جامعه و همچنین نقش‌های موازی از هنرهای نمایشی در چند روش شرح داده شده است (Fisher & Mortimer, 2004: 3):

- اکتشاف هر آنچه زندگی را تغییر دهد و شهروندان بهتری به بار بیاورد.
 - پرورش فرهنگ امروزی و رایج.
 - گشودن فضاهای خیال‌انگیز و تجربه‌محور.
- PPS به منظور بهبود کارکرد عرصه دانشگاه و ارتقای ادراک دانشگاهیان و جامعه اطراف از این مکان به وسیله فرایند خلق مکان یک پارچوب برای کارکنان، دانشجویان، دانشکده، و سایر ذی‌نفعان تدوین می‌کند و از این راه به شناسایی بهتر مسایل، مشکلات و راه‌حل‌های بالقوه مربوط به ایجاد عرصه دانشگاه می‌پردازد و در نهایت به مفاهیم سودمندی می‌رسد که راهنمای توسعه و پیشرفت‌های آینده است. برخی از نقاط حساس عبارت است از:

۱. خلق مکان‌های گردهمایی موفق برای زندگی عرصه دانشگاه

PPS طیف وسیعی از فعالیت‌ها و حوادثی که در محوطه دانشگاه اتفاق می‌افتد را تجزیه و تحلیل کرده است. از مصاحبه با مردم و مشاهده فعالیت‌ها در مناطق مختلف می‌تواند توصیه‌ها و طرح‌هایی که پاسخگو نیازهای کاربران است را ارائه و بسط دهد. هدف، شناسایی مصارف عام و خاص از عرصه عمومی دانشگاه است. پس از تجزیه و تحلیل شرایط و فرصت‌های موجود و توسعه یک برنامه کارشناسی، برای مناطقی از قبیل میدانچه‌ها، حیاط‌ها و دیگر فضاهای اصلی عرصه عمومی دانشگاه توصیه‌های طراحی ارائه می‌دهد.

۲. واسط با جامعه وسیع‌تر

برگزاری کارگاه‌هایی که جامعه را در این فضای واسط گرد هم بیاورد و با پرکردن خلأ میان شهر و دانشگاه باعث هم‌پوشانی این فضاها شود.

۳. کاربری زمین عرصه دانشگاه

سعی بر این بوده است که کاربری زمین پیش‌بینی شده در طراحی، هم از نظر معماری و هم از نظر عملکرد، سازگار با وضع موجود باشد به طوری که دانشجویان را به زندگی شهری تشویق کند.

۴. حفظ محیطی امن و سالم

دانشگاه یک محیط عمومی است که مشکلات امنیتی خاص خود را دارد. این موضوع به انواع عوامل مربوط است که با دسترسی شروع می‌شود (آیا عرصه دانشگاه محیطی است که مردم با خیال راحت بتوانند در آن پیاده‌روی کنند؟) و به مسایل دیگر از قبیل نوع طراحی و شفافیت طبقه همکف ساختمان (آیا چشمان ناظر در خیابان وجود دارد؟) و نورپردازی و میزان استفاده در شب گسترش پیدا می‌کند (نمودار ۲).

نمودار ۲: ویژگی‌های محیطی جهت دستیابی به محیط امن و سالم، مأخذ: نگارندگان.

Chart 2: Environmental features to achieve safe and healthy environment, Source: Authors.

۵. دسترسی به دانشگاه و حفظ گردش درونی آن

توانایی حرکت آسان و ایمن پیاده، دوچرخه و وسیله نقلیه در عرصه دانشگاه از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر کارکرد آنهاست.

حرکت پیاده دانشجویان بین کلاس‌های درس، حرکت وسیله نقلیه اضطراری در مراکز پزشکی و گزینه‌های متنوع حمل و نقل.

۶. سیستم اطلاع‌رسانی و راه‌یابی

راه‌یابی سریع و آسان در سراسر محوطه دانشگاه.

اطلاعات قابل درک و سریع‌الانتقال برای همه اقسام جامعه (<http://www.pps.org>).

«عرصه دانشگاه خلاق» یک برنامه تغییر فرهنگ است و هدف آن پرورش محیط تعلیم‌دهنده و الهام‌بخش است. محیطی که در آن ایده‌ها به اشتراک گذاشته می‌شود و نوآوری ترویج پیدا می‌کند. فرصت‌های زیادی برای مشاوره، تعامل و مشارکت میان کارکنان، دانشجویان و جامعه گسترده‌تر وجود دارد (Goodfellow, 2009: 6). «عرصه دانشگاه خلاق» محیط مشتری‌کی است که در آن دانشجویان می‌توانند با یکدیگر، دانشکده و جامعه خود در تبدیل ایده‌های نوآورانه به عمل ارتباط برقرار کنند (<http://www.pps.org>).

بررسی تجارب جهانی

عرصه عمومی دانشگاه لیورپول هوپ

- موقعیت: شهر لیورپول انگلستان
- دارای حدود ۱۰۰۰ دانشجو
- دو مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد
- رشته‌های آموزشی شامل رقص، طراحی، تئاتر، هنرهای زیبا، موسیقی
- ۵۰ کارمند دانشگاهی
- ۴۰ کارمند پشتیبانی (<http://www.hope.ac.uk;2012>)

عرصه این دانشگاه خلاق یک دهکده پر جنب و جوش در مرکز شهر است که به منظور ارتقای فرهنگ و بازسازی محله‌ای به شیوه آموزش‌محور که مورد غفلت واقع شده توسعه داده شده است تا فرهنگ آن منطقه را به حرکت درآورد و یک محله را به شیوه آموزش‌محور بازسازی کند. لیورپول هوپ توانسته است بودجه مناسبی از صندوق آموزش عالی اروپا و انگلستان جهت توسعه منطقه‌ای و تغییر شکل سایت دریافت کند. طرح توسعه، لبه‌های دانشگاه را به مراکز عمومی از قبیل کلیسا، مدرسه و چند ساختمان عمومی وصل کرد. این پروژه در ۱۹۹۵ آغاز و در ۱۹۹۹ میلادی پایان یافت (تصویر ۲).

(Cooper, Cooper, Shea, Newman, Tinson, Hayakawa, Arabindoo & Mc-Gregor, Rowland, & Richard, 2000).

دانشگاه ییل دارای سه عرصه مجزا با ارتباط کم بوده است. در واقع هر کدام دارای پلان و کاراکتر معماری مجزایی بودند و هدف اصلی برقراری ارتباط میان این سه و نیز با حوزه‌های اطراف بود. از آنجا که چند خیابان شهر از میان این عرصه‌ها می‌گذشت دانشگاه ییل طراحی این خیابان‌ها را به عهده گرفت؛ و با رعایت اصولی که در ادامه ارائه می‌شود توانست عرصه دانشگاهی طراحی کند و از موفق‌ترین دانشگاه‌های جهان باشد که با شهر و زمینه اجتماعی، تاریخی و فرهنگی پیوند برقرار کرده است و به زندگی شهری و اوقات فراغت مردم غنا بخشیده و باعث ارتقای مشارکت و خلاقیت مردم شهر در روند توسعه شهر شده است.

مهم‌ترین اصول و معیارهای معماری و طراحی فضای باز در راستای پیوند فضایی این سه ناحیه دانشگاه به شرح زیر است:

اصول و معیارهای کاربری

- ساختمان خوابگاه دانشجویی با معماری زمینه‌گرا در ارتباط با بافت پیرامون و خیابان اصلی.
- کاربری‌های خدمات‌رسان به زندگی دانشجویان.
- مدارس و مؤسسات آموزش عالی.
- استفاده گسترده از مناظر طبیعی به عنوان فضاهای ارتباطی.
- تزییق فعالیت‌های هنرمندان و خرد مقیاس و مفرح برای دانشگاه و شهر (تصویر ۳).
- تزییق کاربری‌های جاذب مردم در عرصه دانشگاه مانند کافه‌ها.
- احداث سامانه‌های حمل و نقل مناسب برای رفاه عموم.

اصول و معیارهای معماری

- پیروی از زمینه موجود.
- خلق معماری برون‌گرا و ترکیب با فضای عرصه.
- خلق معماری چندعملکردی.
- همگون با سیستم پیاده‌روها و مشوق پیاده‌روی.
- **اصول و معیارهای فضای باز**
- تبعیت از گونه‌های فضای باز موجود.
- ایجاد مسیرهای پیاده عمومی در میان ساختمان‌های عرصه دانشگاه (تصویر ۴).
- افزایش دسترسی مسیرهای پیاده به فضای باز.
- ایجاد پارکینگ دوچرخه.
- اصول و معیارهای طراحی خیابان
- تاکید بر پیاده.
- کاهش سرعت سواره.
- پرهیز از جداره‌های صلب.
- توجه به روشنایی و امنیت فضا.
- خوانایی (Ibid: 64-66).

به طور کلی برقراری ارتباط میان سه عرصه با ایجاد مسیر سبز، چندعملکردی بودن فضاها (مکان تجمع دانشجویان/ دانش‌آموزان/ هنرمندان/ خرده‌فروشان/ فرهنگیان/ محققان و همه ساکنین)، ترکیبی از فضاهای باز خطی/ متمرکز/ باغ‌ها/ خیابان/ پارکینگ‌ها و حیاط‌ها (تنوع)؛ ساخت و ساز براساس میراث معماری ارزشمند زمینه و هویت‌مندی؛ مسیرهای پیاده جذاب به لحاظ بصری؛ دسترسی آسان به وسایل نقلیه و حمل و نقل عمومی و وجود مکان‌های دنج اما امن در کنار مکان‌های پر رفت و آمد از مهم‌ترین ویژگی‌های این پروژه است.

نتیجه‌گیری

همان‌طور که ملاحظه شد عرصه‌های محیط‌های دانشگاهی با توجه به حضور اندیشمندان و طبقه دانشگاهی یکی از بهترین و مهم‌ترین فضاهای پرورش خلاقیت و جلب توجه برای طبقه خلاق است. تجارب جهانی بررسی شده در مقاله این مهم را تأیید کردند که با برنامه‌ریزی صحیح جهت استفاده بهینه از اینگونه فضاها تا چه اندازه می‌توان در ایجاد فضاهای عمومی موفق و ارتقای خلاقیت گام برداشت. در شهر تهران و محور انقلاب به عنوان پهنه دانشگاهی، فضاهای باز عرصه دانشگاه‌ها قابلیت تلفیق با فضاهای شهری را دارند. متأسفانه عرصه دانشگاه‌های کشور با حصار غالباً فلزی از سایر فضاهای شهر جدا شده و درب آنها نیز غالباً حتی بر روی دانش‌پژوهان سایر مراکز نیز بسته است و لذا از پتانسیل این عرصه‌های دانشگاهی در جهت ارتقای خلاقیت و بهره‌گیری بهینه از طبقه خلاق استفاده مناسبی نمی‌شود. این در حالی است که امروزه در بسیاری از کشورهای

در عرصه این دانشگاه مرکز جدیدی برای موسیقی، مدرسه ویکتوریا و فضاهایی برای اجرا و خلاقیت ایجاد و ساختمان‌هایی با بسیاری از امکانات تخصصی از جمله سالن تئاتر، استودیو، اتاق عمل و آزمایشگاه ساخته شد.

در طی سال‌ها عرصه دانشگاه ارتباطش را با سازمان‌ها و مؤسسات هنری توسعه داد طوری که بسیاری از این مؤسسات در اطراف آن شکل گرفته و دانشجویان از ارتباط با هنرمندان باتجربه و کارآموده بهره بردند.

عرصه دانشگاهی خلاق در جامعه محلی خود نیز ریشه دارد. همه موضوعاتی که در آن عرضه می‌شود مدول‌هایی مبتنی بر جامعه‌اند به طوری که دانشجویان را به طور کامل درگیر با مردم محلی می‌کند. از این رو دانشگاه دارای روابط خوبی با بسیاری از سازمان‌های محلی است. این مرکز همچنین دسترسی گسترده‌تر به آموزش عالی در منطقه را فراهم و به جوانه زدن کارآفرینان محلی از طریق ارائه امکانات کسب و کار کمک می‌کند. هم اکنون عرصه دانشگاه مکان برگزاری جشنواره‌ها و نمایش هنرهای تابستانی است و همه می‌توانند در آن حضور پیدا کرده و از امکانات آن لذت ببرند.

مؤسسه طراحی و هنرهای زیبا در مجاورت محوطه دانشگاه مکانیابی شده و کارهای هنرمندان در محوطه برای جامعه محلی بسیار جذاب است. مناسبت سالانه‌ای نیز به نام "هفته نمایش خاص" (a week of special performances) از سوی رئیس دانشگاه ثبت شد که در آن تماشای تئاتر برای عموم آزاد است.

ویژگی‌های عرصه دانشگاه لیورپول هوپ

- برگزاری جشنواره‌های ادواری و مناسبتی (نمایشگاه‌ها و گالری‌ها هر چند وقت یکبار و مداوم).
- برقراری ارتباط قوی دانشگاه با مؤسسات هنری به طوری که محوطه دانشگاه خانه دوم این مؤسسات محسوب می‌شود.
- وجود فضاهای متنوع برای اجرای هنرهایی از جمله موسیقی.
- فراهم کردن فرصت‌های شغلی و کارآفرینی به دلیل ارتباطات قوی میان رشته‌های مختلف قابلیت افراد برای کار در خارج از دانشگاه را افزایش می‌دهد.
- فراهم کردن بستری برای اجرای نمایش؛ استودیوهای اجرای تئاتر و نمایش به صورت شبانه‌روزی قابل دسترسی است.
- در معرض عموم قرار دادن نمایشگاه‌های هنرهای بصری در عرصه دانشگاه که خود منجر به ارتقای سواد بصری مخاطبان خواهد شد.
- گشودن امکانات دانشگاه به روی همگان.
- مکانی با معماری جذاب برای هنرمندان.

عرصه دانشگاه بستری مناسب برای نیل به اهداف شهر خلاق است. این مکان علاوه بر پذیرش طبقه خلاق، بستری مناسب برای فعالیت‌ها و رویدادهای خلاقانه نیز به شمار می‌رود. ارتباط این فعالیت‌ها با محیط شهری و شهروندان باعث افزایش خلاقیت عمومی در شهر خواهد شد. موفقیت کاربری‌های خلاقانه در عرصه‌های دانشگاهی و پیوند محیط‌های شهری با آنها در گروهی تصمیم‌های هوشمندانه و نوآورانه مدیریت شهری است.

- امکان قرارگیری در معرض هنرهای متنوع.
- امکان پیاده‌روی، نشستن، سکون و حرکت.
- تحرک بخشیدن به حس‌های بینایی، شنوایی، حرکتی.
- ایجاد محیطی با حضور طیف متنوعی از دانشجویان، اساتید، هنرمندان و علاقه‌مندان به هنر.
- قابلیت جذب سرمایه‌گذاری‌ها.
- ایجاد قابلیت‌های هنری در افراد و پرورش استعدادها.

عرصه عمومی دانشگاه ییل

این دانشگاه در شهر نیویورک انگلستان و در ۱۷۰۱ میلادی تأسیس شده است. عرصه این دانشگاه خلاق در پی دستیابی به ارزش‌های زیر حرکت می‌کند:

- ارتقای سطح آموزش محیط.
- برقراری ارتباط میان مدارس و مراکز آموزشی.
- حفظ و احترام به معماری ارزشمند زمینه و به کارگیری آن در ساخت و سازهای جدید.
- ایجاد تحرک و شور اجتماعی در شهر نیویورک

Linking innovative environment with the city

Pouyan Shahabian, Ph.D. in Urbanism, Assistant professor, Islamic Azad University, Tehran, Iran shahabian@iauctb.ac.ir
Erfaneh Rahgozar, M.A. in urban design, Islamic Azad University, Tehran, Iran e_rahgozar84@yahoo.com

Abstract: Cities have a vital resource and it is the citizens. In today's world, talents, demands, motivations, dreams and the creativity of citizens is gradually replacing the traditional advantages of cities like the location, the natural resources and the proximity to markets.

The creativity of those who live in a city or those who manage its affairs ensures its prosperity in the future.

While the challenges of urban management are becoming larger and more complex, the cities are gradually becoming the laboratories producing technological solutions, conceptual and social issues which arise from growth.

The university as a place of emergence of new ideas and the birthplace of science and art has a vital role in the development of the creative class of the communities and hence can have a profound impact on the promotion of creativity.

In many developed countries due to relatively good permeability of university walls, an effective relationship between the university and the city has been established.

As a result, the university as an urban space could be a place where students from various disciplines meet. The university can also have an implied yet profound effect on the enrichment of the everyday life of the people and can be effectively used to raise the spirit of creativity in societies. This article is meant to review the related concepts in a creative approach and review the several successful global experiences in using the open spaces and campuses of the universities. The article further highlights the influence of these places in nurturing creativity. Accordingly, the need to take the role of universities on this front is underscored. The article concludes by emphasizing the need to utilize public spaces in universities in such a way to increase the potential to promote the creativity and the development of the cities.

Keywords: Innovative city, Innovative environment, Urban space, University open space.

Reference list

- A Creative City Task Force (CCTF). (2008). A Creative City Task Force Report; London (CANADA).
- Baeker, G & Murray, G. (2008). *Creative City Planning Framework, A Supporting Document to the Agenda for Prosperity: Prospectus for a Great City*. Toronto.
- Cooper, R., Cooper, A., Shea, B., Newman, S., Tinson, J., Hayakawa, H., Arabindoo & McGregor, D., Rowland, J., & Richard, S. (2000). *Yale University, a Framework for Campus Planning*. Yale University.
- De Bono, E. (1992). *Serious Creativity, Using the Power of Lateral Thinking to Creative New Ideas*. The McQuaig Group.
- Fisher, W.R. & Mortimer, H.D. (2004). The Creative Campus: The Training, Sustaining, and Presenting of the Performing Arts in American Higher Education. *The American Assembly*.
- Florida, R. (2005). *Cities and the Creative Class*. Routledge.
- Goodfellow, J. (2009). *KENT the Magazine for the University of Kent*; University of Kent, (2).
- Landry, Ch. (2000). *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. London:

توسعه یافته به طرق مختلف امکان حضور مردم در این عرصه‌ها فراهم شده است. در میان مراکز دانشگاهی شاید لزوم توجه به مراکز دانشگاهی محدوده خیابان انقلاب تهران که شامل دانشگاه‌های تهران، دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، پژوهشکده فرهنگ و هنر جهاد دانشگاهی، دانشگاه هنر و دانشگاه امیرکبیر به دو جهت بیشتر از سایر فضاهای دانشگاهی باشد: اول اینکه غالب مراکز دانشگاهی ذکر شده شامل رشته‌های هنری بوده و تجارب جهانی بیانگر این است که وجود این مراکز تأثیر دوچندانی نسبت به سایر مراکز در جهت ارتقای خلاقیت دارد.

دوم اینکه این مراکز دانشگاهی در امتداد هم و در مجاورت خیابان فرهنگی انقلاب شکل گرفتند و لذا امکان استفاده از فضاهای بین این مراکز دانشگاهی نیز از طریق طراحی محورهای اتصال دهنده می‌تواند نقش ارتقای خلاقیت را به مراتب پررنگ‌تر کند.

با توجه به نقش مدیریت شهری در ایجاد محیط‌های شهری سرزنده و پویا با افزایش نفوذپذیری فضاهای عمومی خلاق همچون دانشگاه‌ها با فضای شهری شاهد خلق رویدادهای اجتماعی خاص و تأثیرگذار در خوانایی شهروندان از محیط زندگی در شهر تهران خواهیم بود. ■

فهرست منابع

- داکسبری، نانسی. (۱۳۸۹). شهرهای خلاق کانادا. ترجمه: فرزین پاک، شهرزاد. *مجله شهرداری‌ها*، (۱۰۰): ۸۴-۷۶.
- رفیعیان، محسن. (۱۳۸۹). درآمدی بر مناطق و شهرهای خلاق. *مجله شهرداری‌ها*، (۱۰۰): ۱۲-۱۵.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۸۶). روانشناسی پرورشی نوین: *روانشناسی یادگیری و آموزش*. چاپ اول. تهران: نشر دوران.
- کورتاری، ارهان. (۱۳۸۹). اقتصاد خلاق در استانبول. ترجمه: گالستان، تاراس. *مجله شهرداری‌ها*، (۱۰۰): ۷۵-۷۱.
- کی‌قیادی، مرضیه، فخرایی، مرضیه، علوی، سیده سارا و زواری، سید عبدالمجید. (۱۳۸۷). *شناخت صنعت فرهنگی*. چاپ اول. قم: نشر آصف.
- محمدی، کمال و مجیدفر، فرزانه. (۱۳۸۹). دوران شهرهای خلاق. *مجله شهرداری‌ها*، (۱۰۰): ۲۱-۱۶.

تصویر ۴

Pic 4

Pic4. Create public trails using natural landscape between university buildings, Source: <http://www.holidaycheck.de>.

تصویر ۴: ایجاد مسیرهای پیاده عمومی با استفاده از مناظر طبیعی در میان ساختمان‌های عرصه دانشگاه، مأخذ: <http://www.holidaycheck.de>

Comedia/ Earthscan.

- Sefertz, E. (2000). *Creativity, Report produced for the EC funded project called INNOREGIO: dissemination of innovation and knowledge management techniques*, Stockholm School of Economics in Riga.
- www.apapconference.org, (Accessed August 2012).
- www.books.google.com. Public space By Stephen Carr 1992 (2012).
- www.hope.ac.uk, (Accessed August 2012).
- www.kent.ac.uk, (Accessed August 2012).
- www.pps.org, (Accessed August 2012).
- www.UNCTAD.org, (Accessed August 2012).
- www.UNESCO.org, (Accessed August 2012).
- Yang, X. & Hua, Y. (2008). *University Campus as Creative Hub Critical to City Internal Expansion*. 44th ISOCARP Congress 2008.